

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی چالش ها و فرصت های آموزش در فضای مجازی

مریم حایری مهریزی^۱، محمد برهانی^۲، مرضیه السادات حسینی مخلصون^۳

۱- کارشناسی آموزش ابتدایی

۲- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی

۳- کارشناسی روانشناسی عمومی

چکیده:

زیربنای توسعه هر کشوری از طریق آموزش و پرورش آن کشور نهاده می شود که ستون های اصلی آن را باید در آموزش ابتدایی جست وجو کرد. این اهمیت به اندازه ای است که بی توجهی به آن، آثار زیان باری را در ابعاد مختلف بر پیکره پیشرفت و تعالی جوامع بر جای می گذارد به علاوه دوره ابتدایی، در رشد مفاهیم و معانی اموری که کودک در زندگی روزمره با آنها مواجه است، نقش مهمی دارد. این دوره تداوم بخش تکوین شناختی، زیستی و اجتماعی کودک که در خانواده پی ریزی شده، میباشد. همچنین دوره های است که در آن فرصت و موقعیت مناسبی برای تحصیل، تربیت و یادگیری شیوه ارتباط صحیح با دیگران برای کودک فراهم میگردد و استعداد های هر کودک به تدریج شکوفا می شود ظهور آموزش الکترونیکی به عنوان زیرمجموعه ای از آموزش از راه دور، زمینه را بیش از پیش برای کاربرد گسترده آموزش های یادگیرنده محور و سایر تغییرات در رویه های آموزشی فراهم کرده است بی شک یکی از مهمترین دستاوردهای توسعه فناوری اطلاعات، تحول در عرصه آموزش و پرورش است، کلاس های مجازی، مدارس مجازی، مدارس هوشمند و یادگیری الکترونیکی از ظرفیت ها و قابلیت های قابل اتکا برای توسعه فناوریهای نوین در آموزش و پرورش هستند. همچنین در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر لزوم استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات جهت تحول در کیفیت روشهای یاددهی-یادگیری و در نتیجه ارتقای اثربخشی نظام آموزشی مورد تأکید قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: آموزش و پرورش، آموزش الکترونیکی، دستاورد، سند تحول بنیادین، مدارس مجازی، یاددهی - یادگیری،

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه:

یادگیری الکترونیکی، طی دهه های اخیر به عنوان یکی از کاربردهای مهم فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهان مطرح بوده است. این نوع آموزش که به عنوان آموزش بدون نیاز به حضور فیزیکی غیرحضوری خوانده میشود، روشی نوین در فرایند آموزش با کمک فناوریهای نوین و با تکیه بر ابزارهای فناوری اطلاعات است. در آموزش الکترونیکی، آموزشهای حضوری به طور کامل شبیه سازیشده و به صورت غیرحضوری و مجازی ارائه میگردد. این شیوه آموزشی به دو صورت همزمان (زنده) و غیرهمزمان امکان برگزاری دارد. در شیوه همزمان، تبادل اطلاعات میان مربی و متربی بهصورت زنده و در لحظه صورت میگیرد. آموزش همزمان، امکان تعامل دانشآموز و معلمان و همچنین بحث و پرسش و پاسخ در حین آموزش و یادگیری را فراهم میسازد. در آموزش غیرهمزمان، مطالب آموزشی در قالب متن، صوت و تصویر، ضبط و جهت برخورداری در زمانی دیگر در اختیار دانشجویان یا دانش آموزان قرار میگیرد. این نوع آموزش نیز امکان سنجش و ارزشیابی تحصیلی از طریق آزمون و تکالیف را فراهم میسازد (Zandi, ۲۰۲۰). یادگیری آنلاین که در یادگیری الکترونیکی از آن استفاده می شود، نوع دیگری از آموزش است و به گفته Tumibay and Castro (۲۰۱۹) یادگیری آنلاین یا مجازی به دلیل پتانسیل آن برای فراهم کردن دسترسی انعطاف پذیرتر به محتوا و آموزش در هر زمان و مکانی، محبوب شده است. این یادگیری، یک سیستم آموزش از راه دور است که در آن از دسترسی به اینترنت برای حمایت از معلمان جهت آموزش دانش آموزان استفاده میشود کلاس آنلاین یا سامانه آموزش مجازی یک محیط آموزش و یادگیری است که در آن به شرکت کنندگان آموزش از راه دور ارائه میشود و آنها میتوانند در یک سیستم اینترنتی با هم ارتباط برقرار کرده و با یکدیگر تعامل داشته باشند، سخنرانیها و ارائه ها را مشاهده کنند و در مورد آنها بحث و گفتگو نمایند

تأثیر جامعه اطلاعاتی بر آموزش

تأثیر جهانی شدن بر تعلیم و تربیت، به صورت روزافزونی در دو قلمرو مطرح می شوند. یکی از این دو قلمرو معطوف به مقوله یادگیری است که هدف آن آماده کردن فراگیرندگان در مقام شهروندان یا مصرف کنندگان جهانی است؛ موضوعهایی مانند ارزشهای جهانی، توسعه پایدار و آموزش محیطی. مبحث دیگر درباره بررسی تأثیر فناوریهای اطلاعات و ارتباطات، فشردگی مکان- زمان و شکل های تعلیم و تربیت جهانی ناشی از آن هاست [عطاران، ۱۳۸۱: ۲۰].

تعلیم و تربیت در مقام نهاد رسمی متداول دارای فضای محصور کتاب، کلاس درس و برنامه درسی است. این عوامل معنی و تجربه را محدود می کنند؛ در این موقعیت، نقش فراگیرنده کسب و ارائه معانی و مفاهیم متداول و منحصر به فرد است و نقش معلم تجلی اقتدار در چارچوب شرح این مفاهیم.

فناوریهای اطلاعات فضای محصور پیش گفته را در معرض سؤال و تردید قرار داده اند و مفروضات این فضای محدود درباره ثبات و پایداری کلام، متن خطی و نیز معلم در مقام ناقل مقتدر مفاهیم، در معرض چالش واقع شده است. بر این اساس، امکاناتی برای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نظام تعلیم و تربیت ایجاد شده‌اند که متنوع‌تر و خودانگیخته‌تر از جریان غالب تعلیم و تربیت معاصر است و در آن یادگیرنده قدرت انتخاب و کنترل دارد [همان، ص ۲۱].

فرصت‌های جهانی شدن در آموزش

فرصت‌هایی که جهانی شدن برای آموزش و پرورش پدید می‌آورد چنین‌اند:

۱. بهره‌گیری از تازه‌ترین آگاهی‌ها در آموزش و پرورش

دانش آموزان سده بیست و یکم همانند جامعه سازمان‌یافته‌ای هستند که به آموزش آموخته‌های سازمان‌دهی گروه‌های رسمی و غیررسمی، در راستای رشد درک فناوری و بهره‌گیری از آن در تنظیم خط‌مشی‌ها و سیاست‌های آموزشی نیاز دارند. شهروندان آتی نیازمندند که برنامه زندگی خودشان را با خط‌مشی‌های نوگرایانه از یک‌سو، و رعایت اصول بالابردن کیفیت یادگیری، کمک به ایجاد برابری آموزشی و اعتلای اثربخشی از سوی دیگر، هماهنگ کنند. شهروندانی که توانایی تهیه لوازم اینترنت را دارند، به آسانی می‌توانند دانستنی‌های روزآمد را از آن سوی جهان دریافت دارند و هم‌زمان اطلاعاتی نو تولید کنند و در دسترس شنوندگان و بینندگان خود قرار دهند.

رسانه‌های الکترونیک تازه مرزها را شکسته‌اند. اطلاع‌رسانی به شیوه تازه سبب شکستن انحصار رسانه‌های داخلی شده است و افراد را توانمند می‌سازد تا منبع اطلاعاتی خویش را تعیین کنند و با افزایش سرعت اطلاع‌رسانی و بهره‌گیری بیشتر از فناوری پیشرفته ارتباطات، باعث ایجاد فرصت‌های بیشتر و مناسب‌تر برای رسیدن آموزش و پرورش ایران به هدف‌های خود شوند.

۲. اهمیت یافتن اصل اخلاقی همکاری و هم‌اندیشی

از آنجا که در روند جهانی شدن ارتباطات گسترش می‌یابند و افراد از سراسر دنیا با یکدیگر پیوند برقرار می‌کنند و بیشتر در گذر شناخت و پیوند با دیگر افراد جهان قرار می‌گیرند، هم‌اندیشی‌های بین‌المللی ضرورت می‌یابند و یادگیری برای با هم زیستن، به یک هدف مهم آموزش و پرورش تبدیل می‌شود. یادگیری برای با هم زیستن، بایسته یادگیری چگونگی نشان دادن خویشتن و پیوند یافتن به شکلی کارا با دیگران است. و نیز به معنای آموختن حس مسئولیت و یادگیری چگونگی همکاری با دیگران است. از این رو، شناخت دیگر فرهنگ‌ها و چگونگی پیوند با آن‌ها ضرورت می‌یابد و می‌تواند به‌عنوان فرصتی در دست آموزش و پرورش ایران قرار بگیرد.

۳. آموزش الکترونیکی

آموزش الکترونیکی تصویری از تکامل آموزش‌های مشارکتی و شخصی، در مقایسه با آموزش دیرینه است. این سامانه آموزشی، به دلیل داشتن برتری‌هایی، می‌تواند ضرورت گریزناپذیر و یک راه‌حل منطقی برای سامانه آموزشی باشد. از جمله نکات مثبت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

این گونه آموزش می توان به این موارد اشاره کرد: بهبود چگونگی آموزش و پرورش؛ کاهش هزینه ها؛ ایجاد مدارس مجازی. همه این موارد باعث افزایش بازدهی آموزشی خواهند شد.

۴. شکافت حلقه های بسته دانش

شاید بتوان یکی از پیامدهای مفید و فرصت ساز آموزش و پرورش در کشور را شکافتن مرزها و حلقه های بسته دانش و اصلاح زوایای معرفت شناختی آن دانست. یکی از تنگنایی که دانش آموزان در نظام های آموزشی دنیا از جمله ایران با آن روبه رو هستند، عرضه الگوریتمی و هندسی دانش و اطلاعات به آن هاست؛ آن گونه که سرشت سامانه آموزشی کشور اقتضا می کند. اگر چه این یک حقیقت مسلم و حق پذیرفته شده برای نظام های آموزشی هر کشوری است که دانش آموزان را برابر با آرمان های خود تربیت کند، اما این به معنی هندسی کردن و محدود کردن سامانه عرضه داده ها نیست. درآمدن به دنیای فراخ معرفتی، از جمله نیازهای جویندگان معرفت در زمانه کنونی است که خود پیشرفت های عظیمی را در پی خواهد داشت. این همان فرصتی است که جهانی شدن در دسترس سامانه آموزشی ما می گذارد [مزارعی و شادفر، ۱۳۸۸: ۴۳-۴۲].

دغدغه ها و چالش های جهانی شدن (فناوری های نوین) و آموزش

مجموعه دغدغه ها و نگرانی های موجود نسبت به فناوری اطلاعات که به ویژه دانش آموزان در قالب سخت افزارهای رایانه ای از آن استفاده می کنند، در چهار مقوله قابل بررسی هستند:

۱. کاهش مهارت های اجتماعی دانش آموزان

به نظر منتقدان، کارکرد اصلی مدرسه صرفاً انتقال اطلاعات نیست. این امر از گذشته صادق بوده و همچنان نیز هست. یکی از اصلی ترین وظایف مدرسه شرکت دادن دانش آموزان در فرایند هدایت شده اجتماعی شدن است. از اصول بنیادین مدرسه ها، آموختن نحوه رفتار در جمع به کودکان است. زیرا اگر دانش آموزی این کار را یاد نگیرد، نمی تواند وظایف شهروندی و اجتماعی خود را در یک جامعه آزاد انجام دهد. یادگیری در مدرسه ها صرفاً به یادگیری اعمال شخصی و انفرادی محدود نیست، بلکه نحوه یادگیری و رفتار به عنوان فردی از اجتماع مورد نظر است و یکی از کارکردهای مدرسه آموزش ارزش های اجتماعی است.

پاره ای دیگر معتقدند، فناوری های نوین به شدت جذاب اند. دانش آموزان را به سوی خود می کشند و در پی آن، ایشان را از تعامل با معلم و بحث و گفت و گو با سایر دانش آموزان باز می دارند. به نظر ایشان، فضای کلاسی باعث تعامل اجتماعی است، ولی فضای رایانه و تلویزیون فضایی شخصی است. می توان از معلم سؤال کرد، ولی از تلویزیون و رایانه نه. مدرسه مرکز توسعه زبان است، ولی تلویزیون نیازمند توجه به تصویر است. رفتن به مدرسه نیازی حقیقی است، ولی نگاه به تلویزیون و رایانه انتخابی است. به نظر این منتقدان، کودکان به دلیل گذران اوقات خود پای رایانه، فرصت تعامل با دیگران را نخواهند داشت. به علاوه، تعامل با دیگران را در مقایسه با رایانه کمتر پاداش دهنده می بینند [عطاران، ۱۳۸۳: ۲۱۲-۲۱۱].

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲. تنزل ارزش‌های انسانی و تفوق ارزش‌های فناورانه

آن آربر، از منتقدان فناوری‌های نوین، بر آن است که فناوری‌های نوین مسائل اساسی دانش‌آموزان را حل نکرده‌اند. این فناوری‌ها به ابزاری تبدیل شده‌اند که اندیشه و انرژی افراد مستعد را برای تبیین معضلات متعلق به خود مشغول کرده‌اند. به نظر او، فناوری‌های نوین به ترومپتی با صدای زنده تبدیل شده‌اند و این مشکل باید حل شود. در واقع، دانش‌آموزان ما، همانند خود ما، از مواجهه با اطلاعات بی‌حد و حصر صدمه دیده‌اند، نه از کمبود اطلاعات. مدرسه باید به دانش‌آموزان بیاموزد، با خلاصه کردن و تقلیل اطلاعات، به احساس انسجام در زندگی دست یابند. مدرسه باید احساس مسئولیت اجتماعی، و تفکر انتقادی، تاریخی و انسانی شخص را پرورش دهد و به او کمک کند تا بفهمد، فناوری چگونه به خودآگاهی او شکل می‌دهد. [همان، ص ۲۱۶].

۳. فروریختن رابطه معلم (والدین) - دانش‌آموز

منتقدان نگران آن هستند که رایانه‌ها جای معلمان یا والدین (و بیشتر والدین) را بگیرند و نقش آن‌ها را ایفا کنند. گروس و همکارانش می‌گویند: ارتباط کودکان و نوجوانان با رایانه و اینترنت، روابط سنتی والدین با آن‌ها را به هم می‌زند و معمولاً کودکان و نوجوانان نقش معلم را نسبت به والدین خود بازی می‌کنند. همچنین، با امکان ایجاد ارتباط با افراد در سنین متفاوت، اقتدار والدین شکسته می‌شود. السن نگران آن است که معلمان نقش ضعیف‌تری را عهده‌دار شوند و تنها به صورت تسهیل‌کنندگان در آیند. به بیان دیگر، نقش ملازمان تجارت آموزشی را ایفا کنند که بر رایانه تمرکز دارند [همان، ص ۲۲۳].

۴. قالبی شدن بیش از حد تعلیم و تربیت

در این روایت، خطر قالبی شدن تعلیم و تربیت مطرح می‌شود و بیم آن می‌رود، تعلیم و تربیت که با دانش‌آموز به‌مثابه فرد واحد و یگانه برخورد می‌کند، در نظام رایانه مبتنی بر هدف‌های از پیش تعیین شده، این طرز برخورد را فراموش کند. نقادانی که از این منظر به موضوع نگاه می‌کنند، بر آن‌اند که تعلیم و تربیت پیش از آن سخت تحت تأثیر فرایند جهانی شدن و از دست دادن تنوع و فردیت بوده است تا دانش‌آموزان بتوانند در رقابت جهانی شرکت کنند و رایانه این روند و مرکزیت بخشیدن به فرایند قالبی کردن تعلیم و تربیت را تسریع می‌کند [همان، ص ۲۲۷].

رویکردهای آموزش و پرورش در مواجهه با چالش‌ها

آموزش و پرورش در کشورهایی که در معرض چالش‌های جهانی شدن و تحولات رخ داده از فناوری اطلاعات هستند، باید این رویکردها را برگزینند [عطاران، ۱۳۸۳: ۵۷-۵۴]:

۱. تأکید بر جامعیت آموزش و پرورش: آموزش و پرورش باید شمول داشته باشد و تمامی زندگی آدمی را در برگیرد. در جهانی که فناوری در آن شتابان تغییر می‌کند و دانش به نحو روزافزونی تولید می‌شود، آموزش و پرورش باید بیش از مجموعه‌ای خاص از اطلاعات را تعلیم دهد و باید به بسط و شکوفایی قابلیت‌های آدمی بپردازد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲. **دسترسی همه‌فراگیرندگان به آموزش و پرورش:** آموزش و پرورش باید در هر زمان و مکان در دسترس باشد. همه فراگیرندگان باید بتوانند از وجود مربیان برای آموزش و از یادگیری مداوم (از طریق اینترنت، تلویزیون و کلاس درس) بهره‌مند شوند. برای توسعه یادگیری مداوم، آموزش و پرورش باید با بخش‌های اقتصادی و مؤسسه‌ها در تعامل قرار گیرد.

۳. **تأکید بر تفکر نقاد:** آموزش و پرورش باید تأکید خود را بر تفکر نقاد، ارتباط و حل مسئله متمرکز سازد و صرفاً به انتقال دانش و معرفت بسنده نکند، به عبارت دیگر، باید بتواند دانش‌آموزان را مهیای برخورد با مسائل جدید کند.

۴. **تربیت شهروند جهانی:** آموزش و پرورش باید مهیای پرورش شهروند جهانی باشد. شهروندان آینده نه تنها باید از تاریخ، فرهنگ و زبان خویش آگاه باشند، بلکه برای کار در جامعه جهانی نیازمند دانش وسیع درباره تنوع فرهنگ‌ها و مردم هستند. افرادی که چشم‌اندازشان قوم‌گرایانه است، فاقد فهم مناسب از تفاوت‌های فرهنگی و قومی‌اند.

۵. **تمرکز بر مفاهیم انتزاعی:** برخی از چالش‌های دانش، تعلیم و تربیت، و یادگیری در این دوره مربوط به توانایی فراگیرندگان امروز برای آشنایی و کنار آمدن بیشتر با مفاهیم انتزاعی و موقعیت‌های نامعین است. امروزه محیط‌های دانشگاهی دانش‌آموزان را بیشتر با مسائل مهیا مواجه می‌کنند و آن‌گاه حل آن مسائل را از ایشان می‌خواهند. واقعیت اقتصاد جهانی (مبتنی بر اطلاعات و دانش) آن است که مسائل به ندرت به وضوح تعریف می‌شوند. این خصیصه آن‌هایی را که طالب شغل ارزشمند هستند، ملزم می‌کند که جست‌وجوگر مسائل باشند. اطلاعات ضروری را گردآورند و تصمیم‌ها و گزینه‌هایی را انتخاب کنند که مبتنی بر واقعیت‌های نامعین پیچیده هستند.

۶. **استفاده از رویکرد کل‌گرایانه:** بخش اعظم تعلیم و تربیت و محیط یادگیری امروز به رشته‌های علمی بدون انعطاف و واحدهای گسسته‌ای تقسیم شده است که بر واحدهای گسسته تحقیقاتی تأکید دارند. در حالی که جامعه اطلاعاتی در حال ظهور و اقتصاد جهانی نیازمند درک کل‌گرایانه درباره نظام‌های فکری است؛ به صورتی که شامل نظام جهانی و اکوسیستم‌های تجارت شود. بدین سان، رویکردهای تحقیق بین‌رشته‌ای ارزشمند شمرده می‌شوند تا بتوان به درک جامع‌تری از واقعیت پیچیده‌ای که اینک نظام جهانی با آن‌ها مواجه است، دست یافت.

۷. **ارتقای دانش‌آموزان برای دست‌ورزی با نمادها:** نمادها نموده‌های به‌شدت انتزاعی بخشی از صورت عینی واقعیت هستند. اشتغال به‌شدت مولد در اقتصاد کنونی می‌طلبد که فراگیرنده دائماً با نمادهایی مانند اصطلاحات سیاسی، حقوقی و تجاری سروکار داشته باشد (مانند حقوق مالکیت معنوی و پول دیجیتال) در نظام‌های مالی و مفاهیم حسابداری).

۸. **رفع تمایز میان کار ذهنی و جسمی:** پارادایم جدید مبتنی بر ابداع، رویکرد کل‌گرایانه‌تری را در مواجهه با امر تجارت می‌طلبد و مشارکت فکری همه کارگران را ترغیب می‌کند. در واقع، ناظران ایجاد تمایز عینی میان بسیاری از تسهیلات کارخانه‌ای عصر اطلاعات و آزمایشگاه‌های رایانه را به‌شدت دشوار می‌یابند.

۹. **تشویق دانش‌آموزان به کار در گروه:** در عصر اطلاعات به کارگرانی نیاز است که توانایی کار در گروه‌ها را داشته باشند. کار در گروه، دانش‌آموزان را ملزم می‌کند که توانایی خود را در پویایی گروه، توافق، مناقشه، اقناع، سازمان‌دهی و مهارت‌های رهبری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

و مدیریت بسط دهند. اغلب مؤسسه‌ها و برنامه‌های آموزشی برخلاف این امر عمل می‌کنند و دانش‌آموزان را وامی‌دارند که فقط درباره خود و رشد خویش بیندیشند و احياناً در کارهای گروهی بسیار محدود شرکت کنند.

- **تغییر نقش معلم و متعلم:** به نظر می‌رسد در آموزش مجازی معلم از نقش محوری به نقش تسهیل‌کنندگی و دانش‌آموزان از نقش منفعل به نقش فعال تغییر سبک داده‌اند و در این وسط نیز مسئولیت آموزشی و پرورشی والدین نیز بیشتر از قبل شده است. در واقع ناظر اصلی فراگیران والدین آنها و یا دیگر اعضای خانواده هستند.

- **تحصیل بر اساس سرعت خود دانش‌آموز:** با توجه به اینکه آموزش در فضای مجازی صورت می‌گیرد و اینکه محتوا همیشه در دسترس دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. بنابراین دانش‌آموزان بر طبق توانایی و ویژگی‌های فردی خود می‌توانند سرعت یادگیری خویش را تنظیم کنند و در صورت نیاز همیشه می‌توانند به محتوا دسترسی داشته باشند و مکرر از آن استفاده کنند. این مورد باعث کاستن از کلافه‌گی دانش‌آموزان باهوش می‌شود. چون معلم باز قبل فایل‌های مربوطه را بارگذاری کرده و دانش‌آموزان باهوش یا تیزهوش می‌توانند یک بار و دیگر دانش‌آموزان با توجه به توانایی‌های خود چند بار آن را تماشا کنند و یادگیرند.

- **انعطاف‌پذیری و آموزش‌های ترکیبی و متنوع:** در آموزش مجازی که امکان حضور همه دانش‌آموزان به صورت همزمان در مدرسه وجود ندارد؛ روش‌ها و ابزارهای آموزشی متنوع‌تر شده است که به عنوان مکمل‌های آموزشی توسط معلمان و دانش‌آموزان در حال استفاده است. آموزش‌های شبکه آموزش تلویزیون، محیط‌های فردی آموزش، ارسال درسنامه‌ها به دانش‌آموزان، آموزش‌های منزل محور، تماس و ارتباط تلفنی معلمان با دانش‌آموزان، تنوع در شیوه‌ها و روش‌های آموزشی سازگار با فضای مجازی، آموزش‌های فرد محور، استفاده از فناوری‌های نوین، تهیه اطلس یادگیری و دیگر روش‌ها با انعطاف‌پذیری که دارند منجر به تنوع و یادگیری عمیق دانش‌آموزان شده است.

- **دسترسی آن‌لاین به مدارک و منابع:** به علت اینکه آموزش به صورت مجازی صورت می‌گیرد و امکان حضوری و استفاده از منابع کتابخانه و دیگر منابع اطلاعاتی کم است. موسسات مربوطه بسیاری از منابع خود را به صورت آنلاین در اختیار استفاده‌کنندگان قرار داده‌اند.

- **صرفه‌جویی در هزینه‌های جاری مدارس و خانواده‌ها.** در زیست‌بوم جدید آموزش و پرورش چون دانش‌آموزان در مدرسه حضور خیلی کمی دارند بنابراین در مصرف حامل‌های انرژی‌هایی چون آب، برق، گاز و تلفن و دیگر هزینه‌های جاری صرفه‌جویی می‌شود و از طرف دیگر چون والدین و دانش‌آموزان رفت و آمد ناچیزی به مدرسه دارند در هزینه‌های رفت و آمد و دیگر هزینه‌های مرتبط صرفه‌جویی می‌گردد.

- **کاهش میزان مشارکت و نفوذ وزارت آموزش و پرورش، استان و منطقه و افزایش نقش مدرسه و خانواده در فرایند تحصیلی دانش‌آموزان:** به نظر می‌رسد در آموزش مجازی چون دخالت مدارس و والدین در فرایند آموزش و پرورش دانش‌آموزان بیشتر شده میزان مشارکت وزارت، استان و منطقه کمتر شده است. به همین دلیل لازم

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

است جهت اداره بهتر مدرسه مدیران و شورای مدرسه باید برای هر آموزشگاه در چارچوب های کلی که توسط وزارت تعیین می گردد طرح مشخصی برای مدرسه طراحی و اجرا کنند و بسیاری از تصمیمات مطابق با شرایط و نیازهای جدید اتخاذ نمایند. از سوی دیگر با توجه به وضعیت موجود لازم است خانواده ها مشارکت بیشتری در تعلیم و تربیت فرزندان ایفا نمایند. بنابراین از یک طرف ارتباط بیشتر مدرسه و خانواده و از طرف دیگر، تفویض اختیار بیشتر و توانمند سازی این دو برای تجلی مدرسه محوری باید محقق گردد.

- **ذخیره و اختصاص زمان بیشتر برای هر دانش آموز:** یادگیری در آموزش مجازی برای دانش آموزان به لحاظ زمانی می تواند مفید باشد. یادگیری مجازی اغلب به صورتی طراحی می شود که به دانش آموزان اجازه دهد که تصمیم بگیرند یادگیری چه چیز برایشان بیشتر نیاز است و از سوی دیگر چه مقدار زمان باید برای کسب محتوای درسی مورد نظر اختصاص دهند.

در دوره های کلاس های سنتی آموزندگان مجبورند در تمام مدت دوره سر کلاس حضور داشته باشند حتی اگر بخشی از دانش مربوط به آن درس را داشته باشند و به آنها اجازه می دهد که انتخاب کنند زمان و تلاش خود را برای محتوای درسی در طول دوره به چه صورتی صرف نمایند. بسیاری از فراگیران همچنین خواهند توانست که زمان کمتری برای سفر کردن بگذارند چرا که آنها می توانند با استفاده از اینترنت آموزش ها را دریافت نمایند (هلتنس^۱، ۲۰۰۴).

- **رایگان بودن اینترنت معلمین و دانش آموزان جهت حضور در کلاس درس مجازی:** با توجه به اینکه معلمین و دانش آموزان از برنامه شاد جهت برگزاری کلاس درس که به صورت رایگان می باشد، استفاده می کنند؛ بنابراین هزینه ای بابت اینترنت شاد پرداخت نمی کنند.

- **بی اهمیت بودن قومیت و ناتوانی های جسمی:** چون دانش آموزان در مدرسه حضور نمی یابند؛ به همین دلیل اگر ناتوانی های جسمی داشته باشند مشکلی برای آنها ایجاد نمی شود.

ب) چالش های آموزش در شبکه های مجازی به ویژه شبکه شاد

در زیر به شایع ترین چالش هایی که معلمان، دانش آموزان و والدین در آموزش مجازی با آن مواجهه هستند اشاره می شود.

- **مشکلات فنی، ساختاری و سیستمی در شبکه شاد:** با توجه به اینکه شاد تقریباً اولین سال خود را طی کرده است ولی مشکلات اهراز هویت، سرعت کم، بالا نیارودن برخی از کلاسها درس، جابه جایی دانش آموزان در کلاسها و مقاطع تحصیلی (وجود دانش آموز ابتدایی در متوسطه و برعکس)، عدم بروز رسانی شاد در برخی از تلفن های همراه و دیگر نشان از وجود مشکلات اساسی در شاد است.

^۱ . Hjeltnes

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- عدم کاربرد یا کاربرد ناچیز اکثر روشهای فعال تدریس (چون بارش معزی، روش فبک، ۵E) در شبکه های مجازی و به ویژه فضای شاد: با توجه به ساختار شبکه های اجتماعی و شاد امکان به کارگیری روشهای متنوع و فعال تدریس به مانند فضای حضوری وجود ندارد و بنابراین در این حالت تفاوت های فردی فراگیران مورد توجه نیست و همه فراگیران تقریباً با یک روش ثابت آموزش می ببینند. مگر اینکه معلمان بتوانند تولید محتوا با نرم افزارهای متعدد داشته باشند که باز در این حالت معلم به صورت آفلاین کلاس را برگزار می کند و دانش آموزان حضور فعال ندارند.

هزینه بر بودن و پر شدن حافظه گوشی های همراه معلمان: بالا بودن قیمت تلفن های اندرویدی همراه که معلمان باید هزینه آن را پرداخت کنند نه آموزش و پرورش، بالا بودن هزینه های اینترنت برای خیلی از خانواده های کم درآمد جامعه باعث شده تعداد زیادی از دانش آموزان به آموزش مجازی دسترسی نداشته باشند

- عدم کاربرد شاد برای دروس عملی و رشته های فنی و حرفه ای و کاردانش: برای تدریس و یادگیری دروس عملی معلمان و دانش آموزان به ابزارها و وسایل متعدد با توجه به درس دارند ولی در شبکه های مجازی و شاد امکان آموزش دروس عملی که دانش آموزان نیز حضور و تجربه فعال داشته باشند وجود ندارد. بنابراین این آموزش ها برای دوس نظری مناسب است.

- توجه ناچیز به تربیت و تربیت اخلاقی دانش آموزان: پژوهش هایی در بعد تربیت اخلاقی انجام شده که نشان می دهد فضای مجازی آنچنان که شایسته است در زمینه های رشد تربیتی و شخصیتی فراگیران ناتوان بوده است. فقدان ارتباط چهره به چهره موجب شده فراگیران نتوانند از مدرسان و سایر افراد عرصه ی آموزش تأثیرپذیری اخلاقی داشته باشند. مصداق این تأثیر در آموزش های حضوری نیز به چشم می خورد. به نظر می رسد در آموزش دانشگاهی ایران، از جنبه های دیگر پرورش شخصیت و تربیت دانشجو غفلت شده است. تنها در کلاس درس است که معلم و یادگیرنده احساس می کنند که در حضور یکدیگر رفتار را می بینند، خطر را می پذیرند و هر یک می توانند روی انتقاد دیگری حساب کنند. در کلاس حضوری است که شرایط برای رسیدن به الگوی عملی و اخلاقی مهیاست و فقط با دیدن در دنیای واقعی است که می توان به الگوگیری رفتاری دست یافت. همچنان که شاگرد وقتی به مرحله استادی می رسد که واکنش ها و رفتارهای روزمره استاد را ببیند و از سبک او الگو بگیرد و بیاموزد (شفیعی سروستانی، محمدی، خلیلی و ریاضی، ۲۰۱۹). از سوی دیگر با توجه به حجم بالای کتابهای درسی، تراکم بالای دانش آموزان کلاسی، سرعت و اختلالات موجود در شبکه شاد، زمان آموزش کم در شاد و دیگر مشکلات موجود شاد معلم زمانی برای آموزش و تربیت اخلاقی ندارد.

- نقض حریم خصوصی معلم: با توجه به اینکه شماره موبایل یا آی دی معلم در اختیار دانش آموزان و والدین قرار می گیرد این باعث می شود افراد وقت بی وقت از طریق تماس یا پی ام حریم خصوصی معلمان نقض گردد.

- امکان و ارتباط کم دانش آموزان با یکدیگر در فضای مجازی: با توجه به اینکه دانش آموزان مقطع ابتدایی و به ویژه نو آموزان و دانش آموزان کلاس اول ابتدایی اولین بار به صورت رسمی و در مکان رسمی (مدرسه) ارتباط برقرار

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

می کنند و این ارتباط به صورت حضوری نیست به احتمال خیلی زیاد مهارت های اجتماعی و ارتباطی مناسبی دریافت نخواهند کرد که این در ادامه می توانند تبعاتی چون ضعف در برقراری ارتباط حضوری با دیگران، انزوا و گوشه گیری در آینده برای دانش آموزان داشته باشد.

یکنواختی و خستگی کلاسها و کاهش زمینه های بروز خلاقیت: یافته های برخی از پژوهش ها نشان می دهد آموزش مجازی، زمینه بروز خلاقیت در دانش آموز و استاد را در طی فرایند یاددهی-یادگیری کاهش داده است. فضای مجازی، تجربه گرایی محتاطانه را در یادگیری فراهم می کند که در آن از پاداش ها و عواقب آن نوع تجربه گرایی جسورانه و خلاقانه که فقط در دنیای واقعی و خطرپذیر ممکن است، خبری نیست. اما برخی از پژوهش های دیگر نشان داده اند که، بچه ها در خانه زمان بیشتری دارند و این فرصت بسیار مناسبی است که خلاقیتشان را با چیزهای مختلف نشان دهند، مثلاً انواع نقاشی، خمیر بازی، کاردستی و غیره. (محمدی و همکاران، ۱۳۹۹). از سوی دیگر با توجه به اینکه آموزش و یادگیری در شبکه های مجازی شور و هیجان آموزش فیزیکی را ندارد برگزاری کلاسها در این فضا برای معلمان و دانش آموزان خسته کننده و تکراری است.

نتیجه گیری

تأثیر جریان نیرومند جهانی شدن و جامعه اطلاعاتی و فناوری اطلاعات بر تحولات حال و آینده جوامع انکارناپذیر است. به خصوص تأثیر فناوری اطلاعات و نیروهای مؤثر آن به تدریج و با گذشت زمان به جهت گیری ها، هدف ها و ساختار نظام های آموزشی، فرایند تدریس و یادگیری، تغییر نقش معلم و یادگیرنده، و ساختار بندی برنامه ریزی آموزشی و درسی اثرهای گسترده و دامنه داری خواهد داشت. اما برای اینکه جوامع بتوانند زمینه و بستر لازم را برای ورود این فناوری ها و تحولات ناشی از آن ها، و همچنین استفاده از آن ها را به وجود آورند، به تغییرات ساختاری و برداشتن موانع از سر راه خود نیاز دارند. از طرف دیگر، با شناخت ویژگی های فناوری اطلاعات و ارتباطات و فرصت ها و چالش های آن می توانند آگاهانه از فرصت های ایجاد شده برای پیشبرد اهداف آموزشی خود بهره بگیرند و با چالش های پیش رو به صورت منطقی برخورد کنند.

منابع

- نش، کیت (۱۳۸۰). جامعه شناسی سیاسی معاصر: جهانی شدن، سیاست و قدرت. ترجمه محمدتقی دلفروز. با مقدمه حسین بشیریه. انتشارات کویر. تهران.
- عطاران، محمد (۱۳۸۳). جهانی شدن، فناوری اطلاعات و تعلیم و تربیت. انتشارات مؤسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند. تهران.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۹). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: ظهور جامعه شبکه ای (ج ۱). ترجمه افشین خاکباز و احد علیقلیان. انتشارات طرح نو. تهران. چاپ ششم.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ابراهیم آبادی، حسین (۱۳۹۰). «آموزش و یادگیری در عصر اطلاعات از ماشین آموزشی تا جامعه اطلاعاتی». فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی. دوره اول. شماره یک.
- مزارعی، یوسف و شادفر، حوریه (۱۳۸۸). «جهانی‌شدن و آموزش و پرورش». اطلاعات سیاسی اقتصادی. سال بیست و چهارم. شماره سوم و چهارم.
- اعتدادی، محمد؛ سخایی، غلامحسین؛ پوررجب، معصومه و کیانی، مهدی (۱۳۹۹). اجرای طرح آموزش و یادگیری آنلاین در مدارس استان اصفهان در دوران شیوع بیماری کووید-۱۹، مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، (۴۴): ۵: ۱۲-۲۴.
- ایمان، محمد تقی (۱۳۹۰). مبانی پارادایمی روشهای کمی و کیفی تحقیق در علوم انسانی، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حاجی، جمال؛ محمدی‌مهر، مژگان و محمدآذر، حدیقه (۱۴۰۰). بازنمایی مشکلات آموزش در فضای مجازی با استفاده از برنامه شاد در دوره پاندمی کرونا: یک مطالعه پدیدارشناسی، فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، (۳): ۱۱: ۱۵۳-۱۷۴.
- حمزه‌لو، زهره و رحیمی، سعدا (۱۳۹۹). بررسی کیفیت آموزش و یادگیری در فضای مجازی شاد از نظر دانش‌آموزان دوره ابتدایی در نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹، مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، (۲۹): ۳: ۱-۱۴.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۳). روشهای تحقیق در علوم اجتماعی: اصول و مبانی (جلد ۱)، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- عباسی، فهیمه؛ حجازی، الهه و حکیم‌زاده، رضوان (۱۳۹۹). تجربه زیسته معلمان دوره ابتدایی از فرصت‌ها و چالش‌های تدریس در شبکه آموزشی دانش‌آموزان (شاد): یک مطالعه پدیدارشناسی، تدریس پژوهی، (۳): ۸: ۱-۲۴.
- محمدی، مهدی؛ کشاورزی، فهیمه؛ نصری جهرمی، رضا؛ نصری جهرمی، راحیل؛ حسامپور، زهرا؛ میرغفاری، فاطمه و ابراهیمی، شیما (۱۳۹۹). واکاوی تجارب والدین دانش‌آموزان دوره اول ابتدایی از چالش‌های آموزش مجازی با شبکه‌های اجتماعی در زمان شیوع ویروس کرونا، پژوهش‌های تربیتی، شماره ۴۰: ۱۰۱-۷۴.
- ملکی، حسن (۱۳۹۵). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)، تهران: منادی تربیت.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶